

Проучване на факторите, влияещи на успешното учене на втори език

A Study of the Factors Influencing Successful Second Language Learning

Проф. д-р Димитър Веселинов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Prof. Dimitar Vesselinov, DSc.

Sofia University „St. Kliment Ohridski“ (Bulgaria)

Шопов, Т., Е. Софрониева. *Всичко да става за поука. Проучване на факторите, влияещи на успешното учене на втори език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 2017, 181 с.

През 2018 г. излезе от печат новата книга на проф. д-р Тодор Шопов и доц. д-р Екатерина Софрониева „Всичко да става за поука. Проучване на факторите, влияещи на успешното учене на втори език“. Това е третата книга в поредицата на авторите, публикувана от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“. Тя може да се разглежда като естествено продължение на първата им съвместна монография от 2014 г. „Изследвания в обучението по съвременни езици“, в която те представят на читателите си съществуващите изследователски методи в педагогиката на езика в теоритичен и практически план, като ги илюстрират чрез научните си изследвания от този период.

В тази книга Тодор Шопов и Екатерина Софрониева описват своя съвместен научноизследователски проект от последните пет години (2012–2017), който се основава на търсенето на фактори за успеха в две главни области, а именно стратегиите за учене и личностните качества на учещите. Целта е

да се открият емпирични доказателства и факти, свързани с повишаване на ефективността на езиковото обучение, така че стратегиите на преподаване да могат да бъдат в синхрон и съответствие със стратегиите на учене. Както отбелязват авторите, въпросът за учебния успех вълнува всички, поради което той не засяга само експертите, но и широката публика с опит в езиковото учене и преподаване.

Шопов и Софрониева дават кратка обща перспектива на темата за академичния успех в условията на формалното образование и поставят въпроса „Как може да се осъществи педагогическо въздействие така, че всички учещи да постигат очакваните учебни резултати?“. Авторите приемат, че образование трябва да отчете „индивидуалните различия“ и „естествената енергия“ на учещите (Dewey 1916), но същевременно отчитат, че глобалната образователна стратегия е предоставянето на „добри възможности за учене на всички“ (ЮНЕСКО, Global Monitoring Report, 2016). Те провеждат поредица от проучвания сред студенти, учещите английски език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и в Международното висше бизнес училище, Ботевград, за установяване на степента на влияние на фактори като стратегии за учене, самооценка, локус на контрол, тревожност и емпатия върху учебните им постижения по език. Тези изследвания са проведени в синхрон с развитието на съвременната постметодическа педагогика, при която автономността е фактор за освобождаване на учещия от зависимостта му от учителя и учебната среда и за осигуряване на свобода на общуване на втори език. Резултатите са обобщени в твърдения относно наличието или отсъствието на зависимост между горепосочените фактори и учебния успех в предложения от авторите контекстуален модел на ученето.

Книгата е в обем от 181 страници и е структурирана в осем глави, които описват елементите на научноизследователския проект и проведените емпирични проучвания на отделните фактори. Първа глава представя проекта в детайли. Разгледан е изследователският метод и конкретната теория, план и практика, нужни за изпълнението на проекта. Изследователският метод се определя от три главни особености: изследването е основано на индуктивен-дедуктивен модел на търсене на решение на поставените въпроси; то е емпирично и самокоригиращо се. Използвани са вътрешни инструменти за проверка и външни механизми за наблюдение от други изследователи и заинтересовани лица. В практически план е представена и диаграмата на потока на данните, която дава функционален изглед на целия проект. Отчетена е актуалността на проблема в общия педагогически контекст на съвременната „постметодическа педагогика“, един сложен контекст, свързан с напредъка на познанието в областта на езиковото обучение, науката и прогреса в обществото като цяло. Накратко, научноизследователският проект е изграден върху теоретичен мо-

дел, в който фактори на успех при изучаването на втори език са учебните стратегии на учещите и техните личностни характеристики.

Във втора глава авторите правят задълбочен и изчерпателен преглед на научноизследователската работа върху темата за успешните учещи, учебните стратегии и стилове на учене. Те разглеждат понятието *учебен стил* като теоретична система от признаци на общ начин на учене, а *стратегия за учене на втори език* като поведение на учещия, целящо да осигури усвояването и затвърждаването на употребата на езика. Предложени са различни модели и измерителни инструменти като инструмента за установяване на личностни качества по Майерс-Бригс (Myers-Briggs 1956), измерителната скала на холандския изследовател Ян Вермунт „Инвентар на учебните стилове“, модела на общите перцептивни стилове на познание на Уиткин (Witkin, 2003), описателния модел на учебни стилове на Дейвид Колб (Kolb 1984) и др. Учебните стилове са свързани с учебните стратегии и се реализират чрез избраните конкретни стратегии за учене. Редица известни учени като Елис (1995), Уенден (1987), Оксфорд (1990), Рубин (1987) и др. предлагат работещи дефиниции на стратегиите. Те разглеждат стратегиите в различен план, като специфични техники и дейности или като подходи, ориентирани към проблем. Стратегиите включват лингвистично и нелингвистично поведение. Те допринасят пряко (например отгатване на контекста) или непряко (например употребата на жестове) за научаването. Стратегиите са дейности, които могат да се прилагат съзнателно или да са автоматизирани. Учебните стилове и стратегии са свързани и с мотивацията на учещите. Тази връзка е изследвана от автори като Золтан Дьорнией (2003) и Иштван Ото (1998). Дьорнией обобщава познанието по управление на учебната дейност и стратегиите за самомотивация в ученето, като разглежда пет главни класа самомотивиращи стратегии. Една от най-популярните таксономии за стратегии на учене на втори език е тази на Ребека Оксфорд (Oxford, R.L and J.A. Burry-Stock 1995). Този модел съдържа 50 стратегии, разделени в шест категории: мнемонични, когнитивни, компесаторни, метакогнитивни, афективни и социални. В своето проучване сред български студенти, изучаващи втори език, авторите на настоящата книга използват инвентара на Ребека Оксфорд. Българската версия на анкетата е създадена от Тодор Шопов и Сун Юнхун през 2011 г. Получените резултати показват интересни зависимости между студенти от различните специалности и стратегиите, които те използват при изучаването на език. Възрастта също е фактор, който влияе на избора на конкретни стратегии. От най-голямо значение в изследването се доказва нивото на езиково владение. По-високото владение на език позволява по-голяма автономност на студентите за прилагането на разнообразни стратегии.

Следващите четири глави от книгата (глава трета до глава шеста) описват резултатите от изследванията на авторите във втората главна област на фак-

торите на успеха, а именно личностните качества, засягащи познавателните способности на учещите. Шопов и Софрониева разглеждат в теоретичен и практичен план афективните/емоционалните фактори при изучаването на езици. В своите изследвания сред български студенти те приемат, че елементът *личност на учещия* се определя от четири главни характеристики, а именно: самооценка, локус на контрол, тревожност и емпатия. В проучванията, представени последователно в отделните глави, са използвани адаптирани от авторите версии за български език на известни скали за измерване на съответния конструкт, които включват: въпросника на Морис Розенберг, наречен „Скала за самооценяване“ (Rosenberg 1965); скалата на Джулиан Ротер за измерване на локуса на контрол (Rotter, J. 1966); Инвентара на тревожността като състояние и признак (Spielberger 1989 и Spielberger, Gorsuch, Lushene, Vagg and Jacobs 1983) и два от най-разпространените инструмента за измерване на емпатията: „Поведенческата скала на Кеймбридж“ или позната още като „Коефициент на емпатия за възрастни“ скала на Саймон Барон-Коеи и Сали Уйлрайт (Baron-Cohen and Wheelwright 2004) и скалата на Марк Дейвис „Индекс на междуличностна реактивност“ (Mark Davis 1980). Резултатите от проведените емпирични проучвания сред студентите показват съществуването на зависимости между тревожността, емпатията и локуса на контрол на учещите и техните учебни постижения по английски език.

Първото от проучваните качества на личността е самооценката на учещите. Трета глава предлага на читателите различни съществуващи дефиниции на понятието самооценка. Авторите свързват самооценката с емоционалната нагласа спрямо собствената ни личност. Те разглеждат понятието *самоефикасност* (Бандура 1997, 2006) като подвид на самооценката и предлагат хипотезата си за усвоената самоефикасност като обяснение на явлението „културна трансмисия на опитност“. Самоефикасността е качество на личността, което се придобива автоматично през най-ранното детство в определена културна среда. Предложен е и кратък обзор на главните открития и факти относно отношението между самооценката и учебните постижения. Едно от изследванията на Софрониева (2012) в областта проучва прилагането на нови методи в езиковото обучение с цел развитие и засилване на представата за самоефективност на студентите. Като цяло в литературата се открояват две различни гледища. Едното е, че съществува корелация между висока самооценка и висок учебен успех, а второто е, че самооценката не влияе на академичния успех. В проведеното от авторите проучване не се установява връзка между самооценката на студентите и учебните им постижения по втори език. Нужни са последващи изследвания в тази област. Като перспективна насока Шопов и Софрониева посочват възможността за проучване на хипотезата за усвоената самоефикасност. Тя е близка с теоретичното предложение на английския биолог Ричард Докинс относно конструкта „мем“, който е поведенческият екви-

валент на „ген“. Мем е идея, поведение или стил, който се разпространява от човек на човек в определена култура.

В четвърта глава е разгледана втората изследвана личностна характеристика: „локус на контрол“. Хората, които тълкуват събитията като продукт на собственото си поведение, а не като резултат от външни фактори, се характеризират с наличие на силен вътрешен локус на контрол. Съвременните проучвания по темата показват засилен интерес към отношенията между локуса на контрол и академичните постижения. Две изследвания на екипи от международни учени от 2006 г. установяват наличие на връзка между по-висок академичен успех и по-изразен вътрешен локус на контрол при ученици и студенти. Различните проучвания използват различни инструменти. Съществуват голям брой версии и скали за измерване на конструкта локус на контрол, базирани на оригиналната скала на Ротер. В съвременното моделиране на Ротер е развит, като локусът на контрол е интегриран с други признаци на личността като самооценяване, самоефективност, емоционална стабилност и др. Данните от проведеното авторско изследване на връзката между локуса на контрол на българските студенти и техните оценки по втори език сочат, че силният вътрешен локус на контрол е положително свързан с успеха по втори език.

В пета глава авторите изследват фактора „тревожност“ в обучението. Те разглеждат тревожността като чувство, определящо целия живот на индивида. Прегледът на литературата по педагогическа психология показва, че влиянието на тревожността върху академичните постижения не е доказано. Безспорен принос и стъпка в тази област е направеното проучване на чувството на тревожност на българските студенти и установената отрицателна зависимост между отчетените нива на чувство на тревожност и тези на учебните резултати. Успешното езикоусвояване се влияе от състоянието на учещите и се възпрепятства от състояния като тревожност, което се характеризира с опасения и соматични симптоми. Използваният инвентар в изследванията проучва тревожността като състояние и признак. Тревожното състояние се определя като страх и възбуда на автономната нервна система, временно породено от въображаема заплаха. Тревожността на личността се определя като относително постоянна склонност към безпокойство и неудобство независимо от обстоятелствата. Използвана е скалата на Спилбергер, която се състои от две части, които се отчитат поотделно. Получените зависимости между ситуативната тревожност и личностната тревожност на учещите и учебните им постижения по английски език показват, че колкото по-висока е тревожността, толкова по-нисък е техният резултат по език. Това дава основание емоцията тревожност да се разглежда като важен фактор в обучението по езици.

Шеста глава акцентира върху ролята на емпатията в езиковото обучение. Безспорен е и приносът на Шопов и Софрониева за включването на емпатията като личностна характеристика, пряко свързана с учебния успех по език. Авто-

рите разглеждат понятието като част от емоционалната интелигентност, като проекция на собствената личност върху личността на другия и разбиране и приемане на чуждото поведение или гледище. Една от скалите, които те прилагат, е на Марк Дейвис (1980), която предлага многомерен подход за изследване на конструкта. Способността на хората за емпатия се измерва по четири отделни подскали, две от които оценяват когнитивните способности за емпатия, а другите две – емоционалната реактивност. В проведеното проучване върху ролята на емпатията за езиковото обучение на студенти по педагогика в Софийския университет се установява наличие на прякопропорционална зависимост между учебния успех по английски език на студентите и техните нива на емпатия. Следователно заключението на авторите е, че трябва да се използват методи за езиково обучение като Наративния формат (Ташнер, 2005), които да целят както развиването на езиковите умения на учители, студенти и деца, така и способностите им за проявяване на емпатична загриженост и фантазия в различни ситуации. Заключението на авторите е, че емпатията е умение, което е вродено, но се развива и трябва да бъде развивано през целия живот. Именно в това те виждат и една от бъдещите цели на съвременното обучение.

Накрая, последната седма глава, озаглавена „Учебен успех по втори език“, се фокусира върху езиковите способности на учещите. Авторите представят своя обобщен модел, наречен 15 кутийки, който описва езиковото владение като съчетание от две измерения – езикова комуникативна компетентност и речево комуникативно поведение. Първото измерение включва три компонента – лингвистична, социолингвистична и стратегическа компетентност. Това измерение е умственото познание, подлежащо на комуникацията (език). Второто измерение е изпълнителното познание, подлежащо на комуникацията (реч). То включва пет компонента: четене, писане, диалогично говорене, монологично говорене и слушане. Предложеният обобщен модел е изчерпателен и се базира на основните компетенции по Общата европейска референтна рамка за езиците, равнищата на владение и степента на езикоусвояване. Този модел е свързан с формулирането на реални цели на теста по втори език, което от своя страна ще позволи резултатите от теста да са валидни и полезни. Моделът позволява да се систематизират и потенциални общи цели на теста.

Трябва да се отбележи, че теоретичните понятия в книгата, в тяхната цялост и сложност, са интригуващо разяснени и логически обвързани. Прегледът на литературата по педагогическа психология относно влиянието на изследваните конструкти върху постижения на учещите, направен към всяка глава, е впечатляващ както със своя обем, така и с качеството на селекцията на най-актуалните съществуващи теории и хипотези. Съвременните изследвания в много случаи показват сложни, нееднозначни зависимости, а теоретичните спекулации са разнопосочни. Авторите се позовават на над 200 публикации по проблемите от изтъкнати учени и изследователи, като умело успяват да

предадат това ценно познание в много синтезиран вид и на достъпен за читателя стил, който вълнува и интригува.

В заключение може да се каже, че Шопов и Софрониева предоставят още една „навременна и съвременна книга“, в която са посочени теоретични и емпирични доказателства относно факторите, които влияят на учебния успех. Добрият учещ и успешното усвояване на втори език са теми от голямо значение, а авторите категорично потвърждават наличието на „педагогиката на добрите възможности за учене на всички“.

Проф. дфн Димитър Веселинов

Катедра „Методика на чуждоезиковото обучение“

Факултет по класически и нови филологии

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Адрес: бул. Цар Освободител № 15, 1504 София, България

✉ d_vesselinov@yahoo.fr

Prof. Dimitar Vesselinov, DSc.

Department of Foreign Language Teaching Methodology

Faculty of Classical and Modern Philology

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Address: 15 Tzar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

✉ d_vesselinov@yahoo.fr